

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

นับเป็นเวลานานมาแล้วที่เราจะเห็นได้ว่าผู้ชายและผู้หญิงมักจะได้รับการกำหนดบทบาทจากบรรทัดฐานทางสังคมที่แตกต่างกัน นั่นคือ บุคคลที่มีสถานภาพเป็นผู้ชาย ก็มักจะถูกคาดหวังจากสังคมว่า จะต้องมีความเข้มแข็ง อดทน กล้าหาญ เป็นผู้นำ และเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว ส่วนบุคคลที่มีสถานภาพเป็นผู้หญิงก็จะถูกคาดหวังจากสังคมว่าต้องมีความอ่อนหวาน นุ่มนวล มีหน้าที่ดูแลบ้านเรือน คอยดูแลเอาใจใส่และช่วยเหลือผู้อื่น บรรทัดฐานทางสังคมในการแบ่งแยกบทบาททางเพศดังกล่าว ได้เชื่อมโยงไปสู่การแบ่งแยกแรงงานระหว่างเพศชายและเพศหญิง ซึ่งนำไปสู่การเลือกประกอบอาชีพที่มีลักษณะที่แตกต่างกันด้วย ในงานอาชีพที่มีลักษณะของการใช้ความอ่อนหวาน ละเอียดลออ เอาใจใส่ และช่วยเหลือผู้อื่น เช่น พยาบาล ครู เสมีเยน นักสังคมสงเคราะห์ พนักงานบริการ ฯลฯ ก็มักจะเป็นอาชีพของผู้หญิงทำ ส่วนงานอาชีพที่มีลักษณะที่ต้องใช้ความรู้ความสามารถสูง มีลักษณะของการเป็นผู้นำ เช่น แพทย์ วิศวกร สถาปนิก นักธุรกิจ และนักวิทยาศาสตร์ มักจะเป็นอาชีพที่ผู้ชายทำมากกว่า

อาจกล่าวได้ว่าการเลือกประกอบอาชีพที่เหมาะสมกับบทบาททางเพศของบุคคลในสังคมนั้น ๆ เป็นผลมาจาก กระบวนการขัดเกลาบทบาททางเพศนั่นเอง ดังจะเห็นได้จากทฤษฎีของ Talcott Parsons (Parsons and bales, 1955) ที่ได้กล่าวถึงการแบ่งแยกหน้าที่กัน ในสังคม โดยเชื่อมโยงกับลักษณะของบุคคลในแต่ละเพศ โดยที่ Parsons ได้แยกลักษณะของบทบาทออกเป็น 2 ประเภทคือ expressive และ instrumental บทบาทในลักษณะ expressive คือการกระทำที่เป็นการตอบสนองทางด้านจิตใจ อารมณ์ มีหน้าที่ให้การดูแลช่วยเหลือผู้อื่น ส่วนบทบาทในลักษณะ instrumental คือการกระทำที่เน้นเป้าหมายทางวัตถุ สิ่งของภายนอก ทำหน้าที่เป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้จะมีความสัมพันธ์กับการแบ่งแยกบทบาททางเพศนั้นคือ expressive role โดยมากแล้วมักจะถูกขัดเกลาให้กับเด็กผู้หญิง ส่วน instrumental role ก็มักจะถูกขัดเกลาให้กับเด็กผู้ชาย และเมื่อเขาเหล่านั้นโตขึ้น ก็จะแสดงพฤติกรรม ตามบทบาทที่ได้รับการขัดเกลามาจวบจนเมื่อถึงวัยที่มีการเลือกประกอบอาชีพ ก็จะเลือกประกอบอาชีพที่เหมาะสมกับบทบาททางเพศของตนเอง

Oppenheimer (1968) ได้ให้ทัศนะที่สอดคล้องกับแนวคิดของ Parsons โดยเขากล่าวว่า เหตุผลที่ชายและหญิงเลือกเรียนในสาขาวิชาที่แตกต่างกัน มีความสัมพันธ์กับค่านิยมและความเชื่อเกี่ยวกับบทบาททางเพศที่ได้รับการขัดเกลา มา นั่นคือ ผู้หญิงมักมีความเชื่อว่าตนเองเป็นเพศที่อ่อนแอกว่าชาย ต้องการการปกป้องคุ้มครอง มีหน้าที่ต้องคอยบริการและช่วยเหลือผู้อื่น ฯลฯ จึงมักเลือกเรียนทางด้าน พยาบาล ครู นักสังคมสงเคราะห์ เป็นต้น ซึ่งเป็นการเลือกอาชีพที่สอดคล้องกับความเชื่อเกี่ยวกับบทบาทของตนเอง ในขณะที่เพศชายมีหน้าที่ต้องคอยหาเลี้ยงครอบครัว และมีลักษณะเข้มแข็ง อดทน ฯลฯ จึงมักเลือกอาชีพที่สอดคล้องกับลักษณะดังกล่าว เช่น แพทย์ วิศวกร นักธุรกิจ นักกฎหมาย เป็นต้น

นอกจากนี้ Rosenberg (1980) ยังพบว่า การขัดเกลาบทบาททางเพศเป็นปัจจัยที่สำคัญปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อค่านิยมในการเลือกอาชีพ ซึ่งจากการศึกษาของเขายังได้ชี้ให้เห็นถึงค่านิยมในการเลือกอาชีพที่แตกต่างกันระหว่างเพศชาย และเพศหญิงนี้ ยังมีผลทำให้ผู้ชายและผู้หญิงมีการเลือกอาชีพที่มีลักษณะแตกต่างกันด้วย

ในสังคมไทยก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน นั่นคือ เพศชาย และเพศหญิงจะได้รับการอบรมขัดเกลาในลักษณะที่ต่างกัน ผู้ชายมักถูกสอนให้มีความเข้มแข็ง อดทน เป็นผู้นำ และเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว คอยปกป้องคุ้มครองเพศหญิง ซึ่งเป็นเพศที่อ่อนแอกว่า ส่วนผู้หญิง มักถูกสอนให้มีความอ่อนหวาน นุ่มนวล มีความเป็นกุลสตรี เป็นแม่บ้านแม่เรือน คอยดูแลช่วยเหลือบุคคลในครอบครัว มีลักษณะของผู้ตามมากกว่าเป็นผู้นำ ดังคำพังเพยที่ว่า "ผู้ชายคือช้างเท้าหน้า ผู้หญิงคือช้างเท้าหลัง" การขัดเกลาดังกล่าวนี้อาจทำให้เกิดการแบ่งแยกแรงงานระหว่างเพศชายและเพศหญิง ซึ่งจะนำไปสู่การเลือกประกอบอาชีพที่สอดคล้องกับบทบาททางเพศของตนต่อไป อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันนี้ สภาพสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปสู่การกลายสภาพเป็นเมือง (urbanization) และการกลายสภาพเป็นอุตสาหกรรม (industrialization) มากยิ่งขึ้น ทำให้บุคคลที่อยู่ในสังคมทั้งชายและหญิง มีการเลือกประกอบอาชีพที่มีลักษณะหลากหลายมากขึ้น โดยมีได้คำนึงถึงว่า อาชีพนั้นจะเป็นอาชีพที่เหมาะสมกับบทบาทของเพศชายหรือเพศหญิงอย่างเข้มงวดเหมือนแต่ก่อน จึงทำให้พบว่าผู้หญิงเข้าไปประกอบอาชีพที่ถือว่าเป็นงานเฉพาะสำหรับเพศชายมากยิ่งขึ้น และในขณะเดียวกันก็พบว่า ผู้ชายเริ่มที่จะเข้าไปร่วมประกอบอาชีพที่ถือว่าเป็นงานเฉพาะสำหรับเพศหญิงเช่นกัน ตัวอย่างเช่น จากการสำรวจภาวะการทำงานของประชากรในเขตกรุงเทพมหานคร ในปี พ.ศ. 2535 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่ามีผู้ชายที่อยู่ในภาวะการทำงานทั้งหมด 1,819,000 คน โดยแยกเป็นอาชีพทั้งหมด 9 อาชีพด้วยกัน และในจำนวนนั้น

พบว่า มีผู้ชายที่ประกอบอาชีพที่เกี่ยวกับการให้บริการ ซึ่งแต่เดิมเคยถือว่าเป็นงานที่เหมาะสมกับบทบาทของเพศหญิง จำนวน 128,000 คน คิดเป็นร้อยละ 7.1 ของผู้ชายที่อยู่ในภาวะการทำงานทั้งหมด ส่วนในด้านวิชาชีพพยาบาลนั้น จากการสำรวจผู้สำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรีจากคณะพยาบาลศาสตร์ของมหาวิทยาลัย ในสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย 5 แห่ง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 - พ.ศ. 2534 พบว่ามีจำนวนผู้สำเร็จการศึกษาทั้งหมด 3,441 คน โดยแบ่งเป็นผู้หญิง 3,299 คน คิดเป็นร้อยละ 95.5 ของผู้สำเร็จการศึกษาทั้งหมด และผู้ชายจำนวน 142 คน คิดเป็นร้อยละ 4.1 ของผู้สำเร็จการศึกษาทั้งหมด ซึ่งอาชีพพยาบาลนี้ แต่เดิมเคยถือว่าเป็นงานเฉพาะของเพศหญิงเท่านั้น นอกจากนี้ จากการสำรวจจำนวนผู้ประกอบอาชีพพยาบาลของฝ่ายการพยาบาล โรงพยาบาลศิริราช ในช่วงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2537 พบว่ามีจำนวนพยาบาลวิชาชีพทั้งหมด 1,678 คน แบ่งเป็นพยาบาลหญิง จำนวน 1,631 คน คิดเป็นร้อยละ 97.2 ของพยาบาลทั้งหมด และพยาบาลชาย จำนวน 47 คน คิดเป็นร้อยละ 2.8 ของพยาบาลทั้งหมด (โรงพยาบาลศิริราช, 2537: 1) จากสถิติที่กล่าวมา แสดงให้เห็นว่า ในปัจจุบันนี้ มีผู้ชายได้มีโอกาสเข้าร่วมในอาชีพต่าง ๆ ที่เคยถือกันว่าเป็นงานเฉพาะเพศหญิงเท่านั้น ในอาชีพที่มีจำนวนผู้ร่วมงานชายไม่มากนัก ทำให้ผู้ชายที่เข้าร่วมวิชาชีพเหล่านี้ มีลักษณะเป็นคนกลุ่มน้อย ที่ทำงานอยู่ท่ามกลางผู้หญิง ซึ่งมีจำนวนมาก และมีลักษณะเป็นคนกลุ่มใหญ่ ดังเช่น กรณีของพยาบาลชาย ซึ่งอาชีพพยาบาลนี้โดยทั่วไปแล้วคนในสังคมจะมองว่าเป็นวิชาชีพที่เหมาะสมกับบทบาทของเพศหญิงมากกว่าเพศชาย ในอดีตที่ผ่านมาจึงมีแต่ผู้หญิงเท่านั้น ที่ประกอบอาชีพนี้ ตัวอย่างเช่น ฝ่ายการพยาบาล โรงพยาบาลศิริราชเริ่มมีพยาบาลชายเข้าร่วมประกอบอาชีพด้วยครั้งแรกในปี พ.ศ. 2531 และมีจำนวนเพียง 7 คนเท่านั้น ดังนั้น จึงเป็นผลทำให้พยาบาลชายมีลักษณะเป็นคนกลุ่มน้อยที่ทำงานอยู่ในกลุ่มของพยาบาลหญิง ที่มีจำนวนมาก และมีลักษณะเป็นคนกลุ่มใหญ่

จากที่กล่าวมา ทำให้เกิดประเด็นคำถามว่า ในสังคมไทย ปรากฏการณ์ที่ผู้ชายเข้าร่วมวิชาชีพที่เคยถือว่าเป็นงานเฉพาะสำหรับเพศหญิง ซึ่งมีลักษณะเป็นคนกลุ่มน้อยจะมีรูปแบบของการปฏิสังสรรค์ และการตอบสนองของผู้ร่วมงานหญิงในลักษณะเช่นใด รวมทั้งการได้รับการยอมรับในความรู้ ความสามารถ และเข้าไปมีส่วนร่วมในวิชาชีพนั้นอย่างแท้จริงหรือไม่ ซึ่งประเด็นคำถามดังกล่าวนี้ ยังไม่ได้รับการอธิบายอย่างชัดเจนมาก่อน

ดังนั้นการศึกษาถึงประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการที่ผู้ชายซึ่งมีลักษณะเป็นคนกลุ่มน้อยที่เข้าร่วมวิชาชีพพยาบาล ซึ่งถือว่าเป็นงานเฉพาะสำหรับเพศหญิงครั้งนี้ จึงน่าจะให้ประโยชน์ในแง่ของการเพิ่มความรู้ ความเข้าใจ ต่อสภาพที่แท้จริงซึ่งผู้ชายที่มีโอกาสได้เข้าร่วมในงานเฉพาะ

ของเพศหญิงต้องประสบทั้งในด้านของการปฏิสังสรรค์ ของผู้ร่วมงาน สภาพแวดล้อมทางสังคม ในที่ทำงาน โอกาสที่จะได้รับการยอมรับในความรู้ ความสามารถที่มีอยู่ และรวมถึงโอกาสที่จะได้เข้าไปมีส่วนร่วมในอาชีพนั้นอย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่ผู้ชายมีลักษณะเป็นชนกลุ่มน้อยจากการเข้าร่วมวิชาชีพ ซึ่งเคยถือว่าเป็นงานเฉพาะสำหรับเพศหญิงว่าจะมีรูปแบบของการปฏิสังสรรค์ และแบบแผนการตอบสนองต่อภาวะการเป็นชนกลุ่มน้อยในลักษณะใด รวมทั้งวิเคราะห์ว่ามีโอกาสที่จะได้รับการยอมรับความรู้ ความสามารถ และเข้าไปมีส่วนร่วมในวิชาชีพพยาบาลได้อย่างแท้จริงหรือไม่ โดยนำเอากรอบแนวคิดเกี่ยวกับ tokenism ของ Rosabeth Moss Kanter (1977: 207-241) มาเป็นแนวในการวิเคราะห์

ขอบเขตของการศึกษา

เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาและวิเคราะห์ถึงภาวะเงื่อนไขต่าง ๆ ที่พยาบาลชายต้องประสบ จึงใช้การศึกษาในเชิงคุณภาพเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ลึกซึ้ง และครอบคลุม โดยใช้วิธีการสังเกตและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาเฉพาะกรณีของพยาบาลชายที่ทำงานในโรงพยาบาลแห่งหนึ่งซึ่งมีลักษณะเป็นตัวแทนของกลุ่มผู้ร่วมงานแบบ skewed group คือสัดส่วนของเพศชาย จะแตกต่างจากเพศหญิงมาก (พยาบาลชายมีไม่ถึง 10% ของจำนวนพยาบาลทั้งหมด)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจต่อสภาพการณ์อันแท้จริง ซึ่งผู้ชายที่มีลักษณะเป็นชนกลุ่มน้อยที่เข้าร่วมในอาชีพที่ถือว่าเป็นงานเฉพาะของเพศหญิงต้องประสบ
2. ผลการวิจัยที่ได้จากการศึกษานี้ จะช่วยทำให้ทราบว่า เมื่อนำเอาแนวคิด tokenism ของ Kanter มาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการอธิบายถึงภาวะเงื่อนไขต่าง ๆ

ที่เกิดขึ้นกับผู้ชาย ซึ่งมีลักษณะเป็นคนกลุ่มน้อยที่ทำงานอยู่ท่ามกลางผู้หญิง ซึ่งมีลักษณะเป็นคนกลุ่มใหญ่ จะมีความเหมาะสมมากน้อยเพียงใด และอาจจะเป็นพื้นฐานสำหรับงานวิจัยอื่น ๆ ในแนวเดียวกันต่อไป

3. ผลจากการค้นพบในการศึกษานี้ อาจใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมในด้านต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการทำงานของพยาบาลชาย ทั้งนี้เพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงต่อองค์กรนั้น ๆ ต่อไป